

14. Финансовый менеджмент / Под ред. Е. Стояновой. — М.: Перспектива, 1993.— 268 с.

15. Холт Роберт Н. Основы финансового менеджмента. — Пер. с англ. — М.: Дело, 1993. — 128 с.

Стаття надійшла до редакції 14.03.06

УДК 368.01

О. О. Гаманкова, докторант кафедри страхування,
Київський національний економічний університет
імені Вадима гетьмана

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ НА РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню процесів капіталізації на ринку страхових послуг України. Проаналізовано динаміку макроекономічних показників капіталізації: власного (у вигляді статутних фондів) та залученого (у вигляді страхових резервів) капіталу страховиків та співвідношення між ними. Розкрито специфічну роль статутного капіталу та страхових резервів у забезпеченні страхової діяльності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ринок страхових послуг; капіталізація; власний капітал; залучений капітал; статутні фонди страховиків; страхові резерви; активи страховиків.

Ринок страхових послуг України від самого початку свого існування (ринкові відносини у сфері страхування почали розвиватися із скасуванням у 1988 р. державної монополії на страхову справу) являє собою динамічне і рухливе утворення, яке чутливо реагує на зміни у макроекономічному середовищі і відбиває їх. Тенденції основних показників розвитку страхового ринку за останні п'ять років свідчать: з 2001 до 2004 р. спостерігалися такі темпи росту, яких не знала жодна галузь української економіки. Щорічний приріст обсягів валових страхових премій становив у цей період 50—70 %; приблизно таким ж темпами зростали статутні капітали страховиків, страхові резерви, активи. Ці тенденції свідчать про швидку капіталізацію вітчизняного страхового ринку.

Капітал страховика за джерелами його походження можна розподілити на власний і залучений (деякі вчені виокремлюють власні, залучені і позикові кошти) [5, с. 80]. Галузева специфіка обумовлює склад і структуру капіталу страхової компанії: він, в

основному, виступає в грошовій формі. Найважливішим елементом у складі власного капіталу є статутний капітал, а у складі залученого — страхові резерви. Матеріальним втіленням капіталу страховика є його активи. Отже, процеси капіталізації страхового ринку відбивають такі показники, як статутний капітал, страхові резерви, активи страховиків (табл. 1).

Таблиця 1

ПОКАЗНИКИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ
у 2001—2005 роках *, млн грн

Показники	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.
1. Загальний об'єм сплачених статутних фондів страховиків	511,0	1 036,8	1 550,5	3 646,0	5 623,0	6 688,0
2. Величина сформованих страхових резервів за станом на кінець року	959,4	1 179,1	1 896,1	3 774,9	8272,2	5 045,8
3. Співвідношення страхових резервів і статутних фондів (ряд. 2/ряд.1)	1,88	1,14	1,22	1,04	1,47	0,75
4. Активи страховиків	1 564,0	3 007,4	5 329,4	10 457,4	20 012,8	20 920,1

* Таблицю складено за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

Загальний об'єм сплачених статутних фондів страховиків досяг у 2005 р. 6 млрд 688 млн грн; величина сформованих страхових резервів — 5 млрд. 45 млн грн.; обсяги активів — 29 млрд 920 млн грн. Ланцюгові та базисні темпи зростання цих показників за період 2000—2005 рр. наведено у табл. 2. Вони, в основному, характеризуються поступальним зростанням. Із загального ряду вибивається лише 2004 р., який демонстрував переважаючі темпи зростання страхових резервів, але наступного року цей тренд не зберігся.

Різкі темпи зростання демонстрували статутні фонди страховиків. У порівнянні з 2000 р. цей показник зріс більше як у 13 разів (табл. 2). Це пояснюється цілеспрямованими діями держави щодо підвищення рівня капіталізації страхових компаній.

В Україні законодавчі вимоги до статутного капіталу страховиків (у вітчизняному страховому законодавстві статутний *капітал* називається статутним *фондом*) підвищувалися поступово. На початку розвитку страхового ринку таких спеціальних вимог не існувало зовсім. Вперше вони були сформульовані в ст. 28 Де-

крету Кабінету Міністрів України «Про страхування» (1992 р.). Згідно з вимогами Декрету, мінімальний розмір статутного фонду страховика встановлювався в сумі, еквівалентній 5 тис. доларів США за курсом Національного банку України [3, с. 28].

Таблиця 2

**ТЕМПИ ЗРОСТАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ,
СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ, АКТИВІВ СТРАХОВИКІВ УКРАЇНИ
за 2001—2005 роки***

Показники	2001/ 2000	2002/ 2001	2003/ 2002	2004/ 2003	2005/ 2004	2005/ 2000
1. Загальний об'єм сплачених статутних фондів страховиків	2,03	1,50	2,35	1,54	1,19	13,08
2. Величина сформованих страхових резервів за станом на кінець року	1,23	1,61	1,99	2,19	0,61	5,26
3. Активи страховиків	1,92	1,77	1,96	1,91	1,05	13,38

* Таблицю складено за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг

Законом України «Про страхування» в його першій редакції (1996 р.) мінімальний розмір статутного фонду страховиків був різко збільшений і встановлений у сумі, еквівалентній 100 тис. ЕКЮ (за валютним обмінним курсом валюти України), а для страховиків, створених за участю нерезидентів — в сумі, еквівалентній 500 тис. ЕКЮ [1, ст. 29] (у подальшому, із запровадженням Євросоюзом нової спільної грошової одиниці ЕКЮ були змінені на євро). Для нарощування статутних фондів страховикам відводився рік. Контрольна дата — 31 березня 1997 р.

Такі вимоги існували до прийняття у 2001 р. другої редакції Закону України «Про страхування», за яким мінімальний розмір статутного фонду страховиків знову різко збільшувався. При цьому вперше встановлювалися різні вимоги щодо статутних фондів «ризикових» і «лайфових» страховиків: мінімальний розмір статутного фонду страховика, який займається загальними (ризиковими) видами страхування — в сумі, еквівалентній 1 млн євро, а страховика, який займається страхуванням життя, — 1,5 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України. Неоднакові вимоги до величини статутних фондів страховиків, створених за участю або без участі нерезидентів, було скасовано [2, ст. 30].

Для збільшення статутних фондів страхові компанії отримали три роки і мали здійснити це в такому порядку:

— страховики, які займаються видами страхування іншими, ніж страхування життя, протягом двох років з дня набрання чинності новою редакцією Закону — 500 тис. євро, протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом — 1 млн євро;

— страховики, які займаються страхуванням життя, — 750 тис. євро протягом двох років з дня набрання чинності цим Законом та 1,5 млн євро протягом трьох років з дня набрання чинності цим Законом.

У випадку невиконання цих умов Держфінпослуг отримав право позбавляти таких страховиків ліцензій і виключати з державного реєстру.

Отже, цілком зрозумілим є різке зростання обсягів статутних фондів українських страховиків саме у період з 2001 по 2005 рр. (табл. 1). Найбільші темпи зростання (2,35) спостерігаємо у 2003 р. порівняно з 2002 р. У подальші роки ці темпи дещо уповільнилися, оскільки більшість страховиків до того часу вже досягла встановлених нормативів.

Статутний капітал має дуже велике значення для страховика, особливо на початку його діяльності, оскільки ніяких інших джерел протистояння можливим збиткам у страховика просто не існує. Статутний капітал утворює фінансову основу розвитку страхової компанії. Чим більшим є розмір статутного капіталу, тим впевненішою відчувається страхова компанія на ринку. Вона відразу може брати на себе великі обсяги відповідальності — а отже, отримувати великі обсяги страхових премій (найважливіше джерело формування залученого капіталу у вигляді страхових резервів) і швидко нарощувати свою фінансову міць.

Але слід зазначити, що роль власного капіталу не зменшується і тоді, коли страховик діє на ринку протягом тривалого часу. Ця роль у забезпеченні фінансової стійкості поточної страхової діяльності є не менш важливою, ніж роль страхових резервів. Це пов'язано з тим, що навіть найточніший розрахунок страхових резервів являє собою тільки припущення, і через це навіть за умови створення стабільного страхового портфеля, використання найнадійніших статистичних обґрунтувань і найвдосконаліших математичних методів розрахунку зберігається небезпека несприятливого розвитку коливань збитковості. Це може породжуватися похибками тарифної політики страховика, небажаними змінами в структурі договорів, знеціненням активів, негативним впливом зовнішнього економічного середовища, поданням страховальниками

додаткових претензій щодо страхових виплат, які страховик вже вважав врегульованими тощо. До того ж ситуація на ринку може скластися таким чином, що для підтримання своїх позицій страховику необхідно буде розширити спектр здійснюваних страхових операцій. Це вимагатиме приймати на страхування нові ризики, відповідальність за якими на початкових етапах не буде забезпеченою наявними страховими резервами, оскільки вони були створені для обслуговування зобов'язань виключно за діючим страховим портфелем [6, с. 27]. Як зазначає Л. О. Орланюк-Малицька, «...якщо потреба у страхових резервах породжена страховим ризиком, то потреба у резерві платоспроможності — ризиком діяльності страховика в умовах ринку» [4, с. 6]. Отже, статутний капітал у страховій діяльності має дещо інше призначення, ніж в інших підприємств. Статутний капітал слугує не тільки для забезпечення статутної діяльності страховика (як в інших суб'єктів господарювання), але й для покриття витрат страхової компанії, пов'язаних із страховими виплатами при недостатності інших коштів. Через те, що статутний капітал від самого початку заснування страхової організації формує основу її фінансової стійкості, його розміру і структурі придається дуже велике значення. От чому початкові (мінімальні) розміри статутних капіталів страховиків є законодавчо встановлюваними у переважній більшості країн світу.

Встановлення законодавчих та нормативних вимог до розміру статутного фонду страховика є одним з головних параметрів контролю з боку держави за платоспроможністю страховика. Наявність необхідного та достатнього статутного фонду страховика збільшує фінансові можливості виконання страхових зобов'язань. Чим більша величина статутного фонду, тим більшим може бути власне утримання страховика щодо ризиків, прийнятих на страхування. Визначений законодавством норматив максимального розміру відповідальності за окремим об'єктом страхування безпосередньо пов'язаний не тільки з обсягами страхових резервів, але й з величиною статутного фонду. Страховики зобов'язані укладати договори перестраховування в разі, якщо страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10 % суми сплаченого статутного фонду та сформованих страхових резервів. Страхові компанії, які планують розвиватися, повинні прагнути до збільшення розміру статутного фонду порівняно з мінімально встановленим. Це дає їм можливість суттєво розширяти сферу своєї діяльності, оскільки вони можуть брати на страхування великі ризики. Держфінпослужорстко контролює виконання страховиками законодавчо встановлених вимог щодо статутного фонду.

Темпи росту страхових резервів (як основного елемента у складі залученого капіталу страховиків) були менш вражаючими, аніж темпи росту статутних фондів — їх обсяги у 2005 р. «лише» у 5 разів перевищили обсяги 2000 р. Впливати на розміри страхових резервів держава не в змозі. Динаміка їх змінення об'єктивно відбиває ті процеси, які відбуваються на страховому ринку, оскільки джерелом їх формування виступають кошти страхувальників, залучені у вигляді страхових премій.

Страхові резерви — об'єктивно необхідний елемент кругообігу грошових коштів страхової компанії. Вони уособлюють ту частку ресурсів страховика, яка за звичайних умов діяльності достатня для сплати страхового відшкодування за укладеними договорами страхування. Вони не належать страховику. Ці кошти лише тимчасово, на період дії договорів страхування, знаходяться в розпорядженні страхової компанії. Протягом певного часу вони або використовуються для здійснення страхових виплат, або перетворюються на дохід (за умови беззбиткового проходження договору), або повертаються страхувальникам у частині, передбаченій умовами договору. Цю частину капіталу неможливо назвати позиковим капіталом, тому що в цьому випадку він повинен у подальшому бути повернутий у повному обсязі. Можливість перетворення цих коштів через якийсь час на дохід страховика обґрунтовує коректність визначення «залучені кошти» чи «залучений капітал». Вони тимчасово можуть бути використані страховиком, і тільки як джерело інвестицій.

Поняття страхових резервів у такому розумінні було визначене в першій редакції Закону України «Про страхування» від 7 березня 1996 р., ст. 30 якого зазначає: «Страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховування)»[1, ст. 30].

Наявність страхових резервів вважається необхідною умовою забезпечення платоспроможності страхової компанії, у зв'язку з чим їх формування є обов'язковим для страховиків в усіх розвинених країнах світу. Але, оскільки джерелом формування страхових резервів є залучені фінансові ресурси (страхові премії), то оцінка обсягів і динаміки зростання страхових резервів носить суперечливий характер. Їх зростання, з одного боку, свідчить про розвиток страхової компанії і про зростання її фінансових можливостей (дає змогу залишати на власному утриманні об'єкти страхування більшої вартості; економити на витратах по залученню капіталу; отримувати більші інвестиційні доходи; підвищувати га-

рантії виплати страхових відшкодувань), а з іншого боку, свідчить про відповідне зростання грошових зобов'язань страхової компанії перед страхувальниками за укладеними договорами.

Співвідношення між статутними фондами (власним капіталом страховиків) та страховими резервами (залученим капіталом страховиків) є достатньо рухливим (табл. 1). Дані таблиці свідчать про те, що співвідношення між статутним капіталом і страховими резервами протягом останніх 6-ти років (за винятком 2005 р.) складалося на користь страхових резервів. Це можна вважати цілком природним з огляду на динамічний розвиток страхового ринку України. Особливо переважаючим був цей показник у 2000 р. Після прийняття у 2001 р. нової редакції Закону України «Про страхування», який вимагав збільшення мінімальних розмірів статутних фондів страховиків, це співвідношення дещо змінилося у бік статутних фондів. Але при цьому обсяги страхових резервів всеж-таки залишалися домінуючими.

Уповільнення темпів росту валових страхових премій у 2005 р. відразу ж позначилося на обсягах сформованих страхових резервів. Цей рік — єдиний, за підсумками якого обсяги статутних фондів більш як на 1,5 млрд грн перевищили обсяги страхових резервів. Поясненням такої ситуації може слугувати зменшення обсягів страхових премій, зібраних страховиками у 2005 р. За даними Держфінпослуг, збір валових страхових премій у 2005 р. скоротився у порівнянні з 2004 р. на 35 % (2004 р. — 19 431 млн грн; 2005 р. — 12 647 млн грн). Це скорочення Держфінпослуг вважає позитивним, оскільки пов'язує його, в основному, зі згортанням «схемного» страхування, яке, здебільшого, здійснювалося через страхування фінансових ризиків. Валові премії зі страхування фінансових ризиків, які, за даними Держфінпослуг, становили у 2004 р. 8 974 млн грн, у 2005 р. зменшилися до 3 156 млн грн, тобто на 5,8 млрд грн.

На нашу думку, подальший розвиток ринку страхових послуг буде супроводжуватися його неодмінною капіталізацією при переважаючих темпах росту залученого капіталу у вигляді страхових резервів. Каталізатором капіталізації будуть слугувати об'єктивні процеси глобалізаційних проявів, які наразі є вже достатньо відчутними в нашій країні.

Література

1. Про страхування Закон України // Урядовий кур'єр. — 1996. — 18 квітня.
2. Про внесення змін в Закон України Про страхування Закон України // Урядовий кур'єр. — 2001. — 7 листопада.

3. Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» // Страхування в Україні (збірник нормативних актів, методичних та інформаційних матеріалів). — К.: Правові джерела, 1996. — 368 с.

4. *Орланюк-Малицкая Е. А.* Платежеспособность страховой организации. — М.: Изд. Петр СО «АНКИЛ», 1994. — 152 с.

5. *Романенко О. Р.* Фінанси: Підручник. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 312 с.

6. *Сухов В. А.* Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков. — М.: Издательский центр «Анкил», 1995. — 112 с.

Стаття надійшла до редакції 16.03.06

УДК (075.8)336-03.20

С. І. Житарюк, здобувач,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ І ПЛАНУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

У роботі досліджуються питання, пов'язані з інвестиційною діяльністю банків, зокрема увага акцентується на ті проблеми, які виникають при оцінці і плануванні інвестиційної діяльності певного банку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інвестиційна діяльність, інвестиційні банківські операції, планування інвестицій, портфельні інвестиції, прями інвестиції, фінансовий директор.

Відомо, що від ефективності і безперебійності функціонування кредитно-фінансового механізму залежить не тільки своєчасне отримання засобів окремими суб'єктами господарювання, а й темпи економічного розвитку країни в цілому. Тому особливу актуальність має науково-обґрунтована оцінка інвестиційної діяльності банку.

Задачі фінансово-економічної оцінки інвестиційних процесів привертають до себе широкі кола дослідників. Питанням теорії і практики банківських інвестицій присвячено дослідження як за кордонних, так і вітчизняних вчених [1—9]. У той же час, питання управління інвестиційною діяльністю банку потребують подальшої розробки, перш за все в частині забезпечення обліку нормативних вимог до банківської діяльності.